

Princips da la didactica da linguatg

Autor(en): **Cathomas, Rico / Carigiet, W.**

Objekttyp: **Article**

Zeitschrift: **Annalas da la Societad Retorumantscha**

Band (Jahr): **112 (1999)**

PDF erstellt am: **06.08.2024**

Persistenter Link: <https://doi.org/10.5169/seals-236474>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Inhalten der Zeitschriften. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern.

Die auf der Plattform e-periodica veröffentlichten Dokumente stehen für nicht-kommerzielle Zwecke in Lehre und Forschung sowie für die private Nutzung frei zur Verfügung. Einzelne Dateien oder Ausdrucke aus diesem Angebot können zusammen mit diesen Nutzungsbedingungen und den korrekten Herkunftsbezeichnungen weitergegeben werden.

Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. Die systematische Speicherung von Teilen des elektronischen Angebots auf anderen Servern bedarf ebenfalls des schriftlichen Einverständnisses der Rechteinhaber.

Haftungsausschluss

Alle Angaben erfolgen ohne Gewähr für Vollständigkeit oder Richtigkeit. Es wird keine Haftung übernommen für Schäden durch die Verwendung von Informationen aus diesem Online-Angebot oder durch das Fehlen von Informationen. Dies gilt auch für Inhalte Dritter, die über dieses Angebot zugänglich sind.

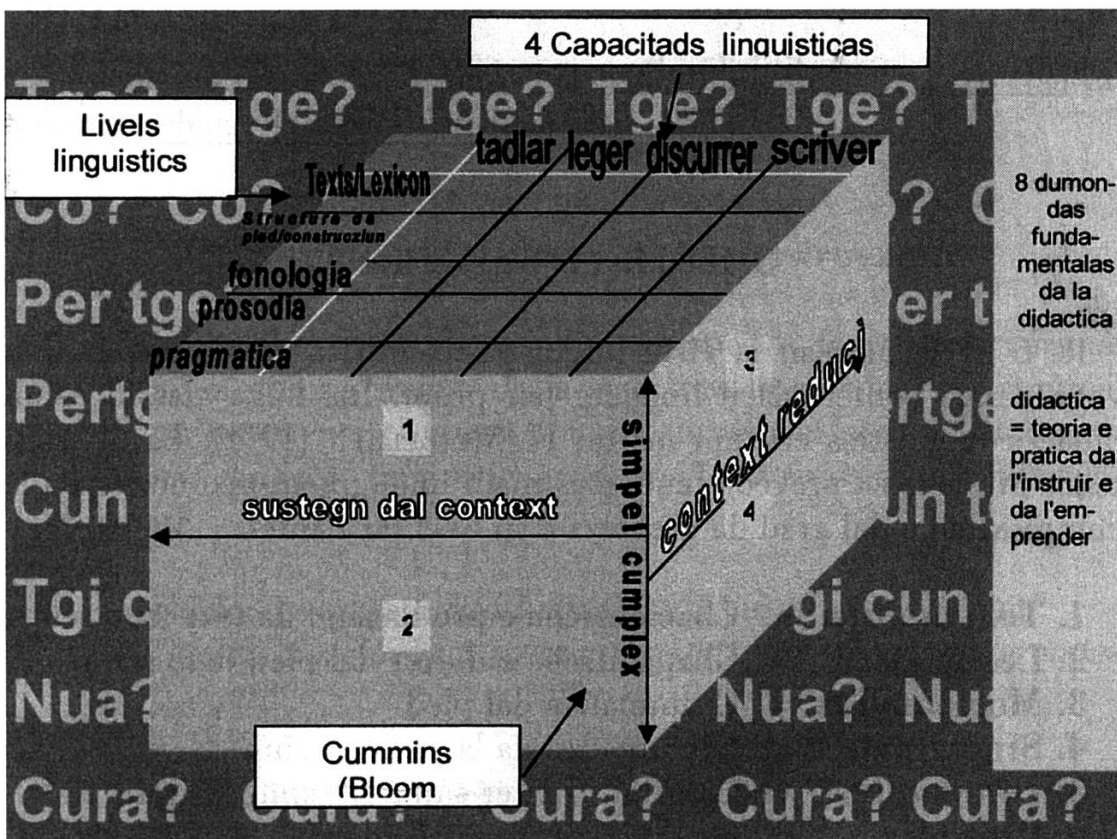
Principis da la didactica da linguatg

Rico Cathomas/Werner Carigiet

Represchentaziun dals principis da basa da la didactica da linguatg rumantsch per scolastas e scolats secundars e gimnasials a l'institut da pedagogia da l'universitad da Friburg resp. da la formaziun didactica en il rom da la scolaziun da magisters per l'introducziun dal rumantsch e dal talian sco lingua d'inscunter en las scolas primaras dal chantun Grischun.

1. Il quadrin didactic

Il quadrin didactic duai esser in agid survesaivel, sistematic e transparent per la concepziun, la planisaziun e la pratica da l'atgna istruzziun. El guida la scolasta/il scolast da estructurar e diversifitgar l'istruczziun linguistica, sco era da reflectar las activitads linguisticas d'emprender fatgas u planisadas.

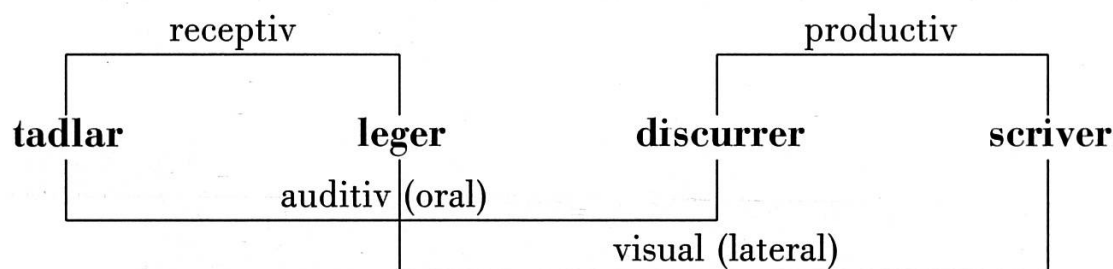

Noss quadrin cumbinescha princips da la «didactica generala» cun elements linguistics. Lain en in emprim pass guardar sin las cumpo-
 nentas linguistics dal Model.

2. Las 4 capacitads linguistics: Tadar, leger, discurrer, scriver

Per la didactica da linguatg èn las quater capacitads linguistics **tadar, leger, discurrer e scriver** – uschè banalas sco ellas pon sa preschentar – d'impurtanza eminenta. Ellas defineschan medium e chanal, tras il qual la materia sa venir intermediada, ed ellas determi-
 neschan qua tras era per gronda part, tge material e tge metoda d'in-
 strucziun che vegn applitgada.

Las quater capacitads sa laschan divider en il sequent schema:

3. Ils 6 nivels lingustics

Ils 6 nivels mussan la vista linguistic-scientifica dal linguatg. Qua vegn damai contemplà il linguatg per propi. Ina buna classificaziun didactic-linguistica chattan ins tar H. MESSELKEN (1971). La divisiun tenor MESSELKEN preveda tendenzialmain in augment taxonomic da la cumplexitad e dal grad da grevezza d'in nivel tar l'auter.

1. **Textematica** = Chapientscha e producziun da text «cun senn»
2. **Lexematica** = Chapientscha e diever dal pled «cun senn»
3. **Morfematica** = Grammatica dal pled
4. **Sintagmatica** = Grammatica da la construcziun
5. **Fonematica** = Relaziun tranter sun e ses simbol grafic
6. **Prosodia** = Musica e ritmica dal linguatg

Noss quadrin linguistic-didactic cumbinescha ils levels «textematica» e «lexematica» al champ da **texts e lexicon** (semantica). Medemamein reunin nus ils elements grammaticals da la «morfematica», «sintagmatica» e «fonematica» tar la categoria **structura dal pled e da la construcziun**. Il level da la melodia e ritmica linguistica («**prosodia**») resta, percunter vegn il level da la «pragmatica» vitiers da nov. I suanda ina curta descripziun dals champs linguistics furmads.

3.1. Texts e lexicon: semantica

Quai è il champ da texts e plects scrits (lexicon). En il center stat la significaziun, la semantica dal messadi. I va qua en general per la chapientscha (tadlar e leger) e per il vegnir chapì (discurrer e scriver) da text e pled. Aspects furmals e structurals da linguatg nun èn relevants. Ina cundiziun da basa indispensabla da tractar linguatg, numnadamain d'emplenir plects e texts «cun senn».

Exempel: *Qua en la citad esser nov. Chasas esser grondas qua!*
(Chapis vus la muntada da quest «text»?)

Er sche las frastas da l'exempel n'èn formalmain betg correctas intermedieschan ellas tuttina in senn chapavel.

3.2. Structura dal pled e da la construcziun

Ils trais champs morfematica, sintagmatica e fonematica furman quai che vegn numnà «reglas da la structura linguistica» u «grammatica». Els sa fatschentan oravant tut cun dumondas sco: co cumponer ed organisar elements linguistics, resp. reglas e convenziuns furmalas dal linguatg.

Exempel: *Jau en questa citad nov. Chasas esser grondas qua!*
Jau sun nov qua en questa citad. Las chasas èn grondas qua!

En las emprimas duas frastas da l'exempel è la structura linguistica betg correcta.

3.3. Prosodia: La surstructura

La prosodia stat «sur» ils champs linguistics semantics e furmals – era sche ella stat en ina certa relaziun tranter els. Ella furma uschè da dir la «musica» ed il «ritmus» dal linguatg e contribueschan bler a sia caratteristica fonetica. La prosodia sa manifestescha prinzipalmain en il linguatg discurrì («pronunzia»), ella influenzescha dentant natiralmain er il linguatg scrit ch'è prosodicamain bler main differenzià. En la scola tutga la prosodia tar las domenas linguisticas che vegnan bain negligidas il pli fitg.

3.4. Pragmatica

La cumpetenzza pragmatica cumplettescha ils champs linguistics suranumnads. Ella sa distingua tras sia moda d'applicaziun comunicativa e cunvegna da construcziuns en differents contexts. Qua sa tracti d'emprender en tge context social, en tge guisa ch'insatge po vegnir ditg ad insatgi rsp. co messadis èn d'interpretar (cf. GRIMM, 1995³, p. 707).

Uschia basta per exempel la formulaziun «*Jau questa citad nov. Chasas aber grondas qua!*» per in discurs dal mintgadi, en scola percunter vegn ina tala construcziun a partir dad in cert mument struschamain tolerada.

En divers contexts domineschan differentas pretensiuns linguisticas ed i dovra ina abilitad separada dal savair, tge register linguistic che appartegna a tge domena linguistica.

En questa tematica vegnin nus ad entrar pli detagliadamain en il setavel chapitel.

La cumbinaziun da las capacitads linguisticas e dals livels linguistics numnain nus «rait linguistic-diadactica». Questa survista linguistic-mediala pussibilitescha al scolast da descriver, planisar e valitar sia instrucziun da linguatg.

I na sto betg vegnir remartgà ch'i fiss necessari da «trenar» e qua tras sviluppar tut ils champs suranumnads en l'estrucziun da linguatg. L'estrucziun da linguatg tradiziunala negligiva/negligescha ina gronda part dad els ed attribuiva/attribuescha percunter ad in pèr paucs champs ina zunt gronda impurtanza (p.ex. ortografia). Er tar la rait lin-

guistic-didactica duai valair la devisa: Cumenzar cun ils champs in pau pli simpels ed arrivar plaun a plaun tar activitads pli pretensiusas.

Co in linguatg sa vegnir emprendì a moda pli simpla, pli effizienta e pli adattada als scolars, duai vegnir discutà pli tard. Nus ans servain latiers dad entgins princips da la «didactica generala», da la teoria e pratica da l'instruir e da l'emprender.

4. Emprender tras agir

Il princip da basa da nossa didactica è l'activaziun dal scolar e da la scolara per process impurtants e significativs da l'emprender linguatgs. Il scolar emprenda tras agir a moda autonoma a reflectar. Instruir signifitgescha activar process d'emprender e stat en il servetsch da l'emprender.

Quest puntg da partenza didactic sa basa prioritarmain sin las ponderaziuns teoreticas da la pedagogia e psicologia pedagogica ed è marcada da persunalitads sco J. DEWEY, J. PIAGET, H. AEBLI, J. BRUNER, L. VYGOTSKY e J. CUMMINS (cump. GAGE & BERLINER 1996⁵).

Ils auturs numnads partan da la teoria ch'instrucziun da linguatg effizienta sa cumpona da pensums raschunaivels e cun il temp adina pli e pli pretensius che duain vegnir schliads a moda autonoma da scolars e scolaras. Pensar vegn chapì sco «agir interiurisà» (AEBLI). La chaipientscha per il tema u il cuntegn d'emprender sa – tenor JÉRÔME BRUNER – vegnir augmentada cun porscher differentas modas d'elavuraziun, sco per exempel l'agir, la visualisaziun, cun lavurar sin il champ simbolic (scrittira, segns matematics, tuns), u la colliaziun cun connexs emoziunals. L'emprender rsp. l'effizienz da l'instrucziun pitesthan savens giudlonder che l'object d'emprender n'è betg propi vegnì elavurà dal scolar. Las structuradas da l'object nov n'han betg savì vegnir integrads en ils musters da patratgar actuals (cump. las expressiuns «assimilaziun» ed accomodaziun da PIAGET). Il filosof franzos MICHEL DA MONTAIGNE ha formulà gia 1581 questa chausa en ses «Essays» in pau pli salop:

«In magun che dat puspè enavos la vivonda uschia sco ella è vegnida prendida si, n'ha betg fatg sia lavur!»

5. Context e pretensiuns intellectualas

Mintga scolast e mintga emprendider da linguatg sa ch'in contact activ e practic cun il linguatg – gist sche la «cumpetenza communicativa» è la finamira da l'instrucziun – è fitg productiv. Uschia facilite-scha in context direct ed uschè natiral sco pussaivel l'emprender linguatgs e cuntegns linguistics. L'elavuraziun da cuntegns d'emprender linguistics duess parter da situaziuns liadas fermamain cun il context e passar pir plaunsieu a situaziuns d'emprender pli complexas, abstractas e pretensiusas e qua tras damain contextualisadas. BENJAMIN BLOOM è vegnì a la conclusiun ch'ins pretendia en scola fitg savens prestaziuns reproductivas, pensums pli pretensius perencunter be fitg darar. Ses collavuratur ed el han elavurà ina sutdivisiun ierarchica da finamiras d'emprender tenor differents profils da pretensiun intellectuala (GAGE & BERLINER 1996⁵):

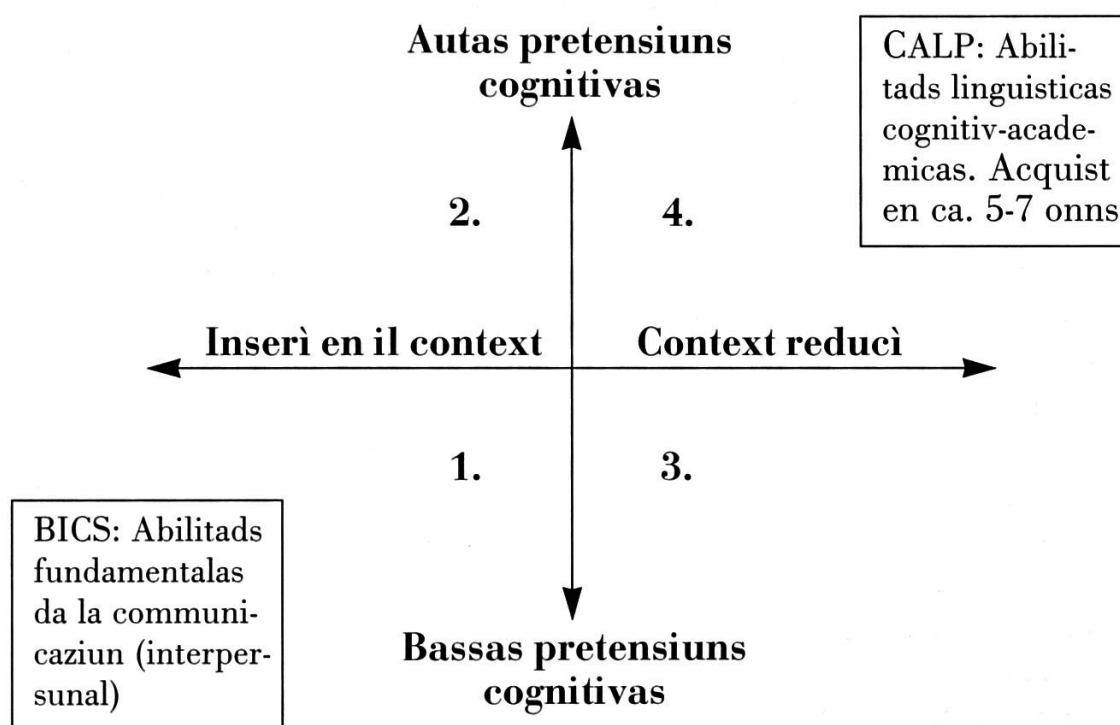
- **Savida sco prestaziun da recapitulaziun, reproducziun, rsp. regurdientscha** (p.ex. reproducziun da reglas emprendidas a memoria)
- **Prestaziun da chapir** (p.ex. savair resumar insatge cun agens plets)
- **Prestaziun d'applitgar** (p.ex. savair transferir in fatg sin in sumeglaint)
- **Prestaziun d'analisar** (p.ex. savair divider logicamain in fatg en sias cumponentas principalas)
- **Prestaziun da far sintesas** (p.ex. savair cumponer singuls elements tar in entir logic)
- **Prestaziun da valitar** (p.ex. savair dilucidar criticamain in fatg sin basa dals pass precedents, uschia p.ex. demussar avantatgs e disavantatgs a moda stringenta)

Segund noss avis stattan anc adina prestaziuns da spira reproducziun da savida en il center da l'instrucziun, empè da prestaziuns spiritalas pli complexas dal chapir e da l'analisa. Nus essan medemamain da l'avis che las prestaziuns spiritalas effectivamain pussaivlas vegnan blier memia savens sutvalitadas en scola.

JIM CUMMINS ha integrà questas duas ponderaziuns davart il «nivel da prestaziun» e «context» en ses «model d'emprender e d'instruir in segund linguatg» (Zweitsprachen-Lern-Modell). Il concept da CUMMINS è tema dal suandant chapitel.

6. Il model per l'instrucziun d'in (segund) linguatg tenor Jim Cummins

Blers scolasts e bleras scolastas han resentì la distincziun da JIM CUMMINS tranter «basic interpersonal communicative skills» (BICS – abilitads comunicativas fundamentalas) e «cognitiv academic language proficiency» (CALP – abilitad linguistica cognitiv-academica) sco pussaivladad da reflectar ils divers levels, contexts e pretensiuns linguisticas (CUMMINS & SWAIN 1986; CLINE & FREDERICKSON 1996)

1. Novizs d'in secund linguatg stuessan pudair sa mover per lung da l'axa orizzontala per cuntanscher prestaziuns da chapientscha. Scolar(a)s cun difficultads d'emprender dovràn pensums cleramain structurads.
2. A las scolaras duess vegnir preschentà en la segunda fasa pensums da quest nivel; quai pretenda lavur cun pensum che cuntengnan pretensiuns pli autas, dentant anc adina cun cuntengns concrets e bler «contextual support».
3. Territori betg giavischè
4. Scolars talentads ston vegnir confruntads cun lavurs supplementaras en quest sector.

Il diever da quest model è collià cun la pedagogia da linguatg. Pli contextualisadas che las instrucziuns èn e pli grond success ch'ins vegn ad avair cun ellas. Il medem princip vala era per l'instrucziun da scolars bilings e scolaras bilinguas. **In motiv principal pertge che scolars e scolaras disdeschan savens da cuntanscher in aut nivel en il segund linguatg è in'instrucziun memia decontextualisada cun in pign u negin connex tar las atgnas experiencias. En il medem mument surmaina in nivel relativamain aut en la comunicaziun dal mintgadi (BICS) da far crair ils/las scolast(a)s che tal(a)s scolar(a)s chattian automaticamain er la storta cun ils tipics pensums plitost decontextualisads (CALP) da la scola. Quai n'è dentant savens betg il cas e pretenda bler dapli temp ch'ins pudess crair.**

Igl è vair che activitads d'emprender sco l'instrucziun sustegnì dad agids contextuals (maletgs, realias, ...) èn pli chapaiplas. Da l'autra vart mussan perscrutaziuns che la chapientscha da muntadas en il context na garantescha anc betg automaticamain l'emprender dad in linguatg. Quai n'è betg il puntg da partenza per sviluppar in linguatg decontextualisà. Nus na savain era betg supponer ch'il «BICS» vegnia in di automaticamain in «CALP». I dat er il fenomen dad emprendiders talentads d'in segund linguatg che han difficultads dad applitgar el. Na betg darar entaupan ins creschids che chapeschan discussiuns che han da far cun l'agen ambient (lavur en in restaurant), che na vegn dentant betg a riva cun giavischs, dumondas u temas da discussiun imprevis.

Chapir, elavurar, crear ed interpretar texts da context reducì è la finamira principala da l'emprender linguatgs en scola. Il chapir contextualisà san ins vesair sco cundiziun da basa da l'emprender, ma questa chapientscha n'è betg identica cun emprender in linguatg e na tanscha betg per il diever da linguatg complex. Per quai dovri supplementar-main savens era anc auters «gidanters d'emprender», ils uschènum-nads «contextual supporter(s)» (FREDERICKSON & CLINE 1996).

6.1. Contextual support – Context sco succurs per emprender linguatg

Communicaziun n'ha betg lieu en in vacuum, mabain adina en in context/ambient. L'ambient direct da l'emprendider è quel ch'è il pli

datiers da ses ambient objectiv (nas, mauns, maisa, sutga, mamma, scolast(a), conscolar(a)s euv.). Instruir vul uschia dir: elavurar didacticamain ambients che garanteschon quest emprender direct, rsp. pussibilitar rapports d'emprender concrets. Uschia daventa la stanza da scola in object d'emprender, la stanza da scola in kiosk. Pelvair negina invenziun didactica nova, ma ina d'impurtanza eminenta.

Il concept dal «contextual support» cumpiglia dentant anc auters agids fitg nizzaiables per emprender in linguatg. Cun quests «ambients d'agid» duai oravant tut vegnir lavurà a l'entschatta dal process d'emprender in linguatg.

6.2. Savida da basa dals/da las scolar(a)s

Chapir in pensum dependa per la pli gronda part da la presavida dals scolars. Questa presavida sa sa referir al linguatg matern, al segund linguatg, ma er al cuntegn intermedià. Medemamain datti ina presavida sin il champ da la socialisaziun specifica da scola u da classa.

6.3. Diever da material da video/audio e realias

Questa furma da support è bain la pli derasada en stanza da scola. La percepsziun d'informaziuns novas sa vegnir promovida tras agids visuals ed auditivs (maletgs, chartas, charts, dissegns, graficas, bindels sonors). Igl è pussaivel ch'inqual(a) scolar(a) ha problems cun certs meds d'agid (p.ex. graficas), sch'el(la) nun è anc betg sa famigliarisà(ada) cun quels. Era ils pli simpels meds d'agid premettan in cert grad da presavida linguistica e culturala. Igl è impurtant che quests supports na daventian betg in impediment supplementar.

6.4. Controlla sistematica da la chapientscha

Dumondas ch'examineschan la savida e la chapientscha dals/da las scolar(a)s, e feedbacks regulars a dumondas e prestaziuns da scolars san medemamain muntar in «contextual support». Tant il/la scolar(a) sco il/la scolast(a) sa uschia adina, nua ch'el(la) stat e nua che eventualas rusnas èn.

6.5. Variaziun dals pensums e dals stils d'emprender persunals

Scolar(a)s han diversas vistas davart activitads d'emprender e qua tras er differentas preferenzas. Quellas èn influenzadas d'experientschas, da la personalitad e da las abilitads mumentanas. Different pensums dumondan differentas abilitads ed conuschientschas (la lavur da gruppa pretenda per exempel enconuschientschas da «turn-taking» u l'abilitad da vegnir a frida cun infurmaziuns nunspetgadas e betg conuschentas). Scolars han adina stils e modas d'emprender ch'els prefereschan. Questas preferenzas, ma er las conuschientschas e preferenzas ston vegnir respectadas dal scolast tar l'organisaziun da lavur en scola; medemamain ston ins esser conscient che quellas sa midan adina puspè (cump. er BRUNER e BLOOM).

6.6. Cumportament nunverbal

Mimica e gestic san sustegnair infurmaziuns ed incumbensas ed accentuar essenzialmain lur messadi.

6.7. Spetgas positivas

Igl è vegnì contemplà che grondas spetgas d'auters san animar scolars da sa participar en scola che pintgas spetgas ed ina pintga reconuschientscha entaifer la classa percunter influenzeschan la motivaziun a moda negativa. Als scolast n'è quest fenomen betg nunenconuschent: buns scolars surpandan ina tenuta da lavur nauscha e demotivanta, sch'els èn sutdumandads. Quest aspect è zuppà e sa derasa. El na vegn betg chaschunà directamain tras interacziun da scolast e scolar, ma el fa part da l'entir context d'emprender.

Champ da l'agid d'emprender

1. Contextualisaziun	Tscherner l'object d'emprender uschia ch'ils scolars chattan in connex direct.
2. Presavida dals/da las scolar(a)s	Activaziun da presavida dal emprim e segund linguatg. Pussibilitar cumbinaziuns cun l'enconuschent.

3. Meds d'agid/Sustegn medial	Films, objects, figls, tavla euv.
4. Examinar il chapì e feedback
systematics	Far dumondas e pensums da cha-
pientscha
5. Variaziun dals pensums/Con-
sideraziun da differentes stils
d'emprender	Barats da furmas da represchenta-
ziun e dal gener da pensums: texts,
visualisaziuns, gieus da rollas, ba-
rats dals nivels da pretensiun, far
dumondas avertas e serradas, va-
riar furmas socialas
6. Cumportament nunverbal
e prosodia	Sustegn dals messadis e dals pen-
sums tras mimica, gestica, melodia
dal linguatg ed accentuaziuns
7. Spetgas positivass	Ludar, mussar grondas spetgas,
crear in clima productiv-motivà

Resumaziun da las cumponentas principalas dal «contextual support»: Ils set aspects numnads vegnan be distinguids per intents analitics. En stanza da scola fan els dentant tuts part da la realitad directa ed ils scolasts ston vegnir a riva cun tuts en il medem temp. Auta professionalitad en la professiun da scolast na vul betg il davos dir da duvrar a moda pli flexibla las cumplexas situaziuns d'emprender e d'instruir (cump. HERZOG 1995, 261ss).

7. Cumpetenzza communicativa

Ina da las midadas centralas entaifer la funcziun da la scola è il spustament da l'acquist da leger e scriver tar in acquist d'abilitads communicativas, las qualas vegnan adina pli e pli impurtantas. Era la scola durant tschientaners en emprima lingia ina scola d'emprender da leger e scriver, uschia è ella dapi ils onns settanta pli e pli fitg in lieu nua ch'era cumpetenzza pragmatica, rsp. communicativa duai vegnir bajegiada e trasmessa e nua che tadlar/chapir e discurrer vegnan adina pli impurtants. In problem central da quest spustament, da questa «midada communicativa» è quel che quest pass n'è betg vegnì fatg – u mo a moda nunsufficienta – sin il champ da la valitaziun. Tar la valitaziun da prestaziun linguisticas èn la grammatica e l'ortografia anc adina da (memia) gronda impurtanza. Quai stat tranter auter vaira

segir en connex cun la diversidad da l'expressiun «cumpetenzza communicativa» e cun il champ da la pragmatica.

L'expressiun «cumpetenzza communicativa» è fitg actuala e derasada. En publicaziuns da plazzas libras vegn tschertgà glied cun in'auta cumpetenzza communicativa, scolasts e scolastas caracteriseschan inqual(a) scolar(a) sco fitg comunicativ(a) ed en ils plans d'instrucziun da las scolas vegn pretendì da sviluppar abilitads communicativas. Però n'è savens betg cler, tge ch'è da chapir giudlonder ed anc blier damain datti instrumentaris nizzaivels per valitar talas prestaziuns.

Cumpetenzza communicativa sa vegnir vesida (1) sco prestaziun mussada (= en sasez preformanza) en las capacitads linguisticas «discurrer» e «tadlar/chapir»; (2) sco utilisaziun raschunaivla da texts (tematica) e/u construcziuns (sintagmatica); (3) sco pronunzia sumeglianta als «native speakers» (cf. era il quadrin didactic). Emprima prioritad ha il current linguistic (Sprachfluss!) e na betg l'exactadad linguistica. Insatgi che sa cumenzar in discurs a moda currenta, che sa mantegnair (cun tadlar/chapir activamain) ed era finir quel è comunicativ. I dovra damai abilitads receptivas per chapir in text/discurs e abilitads productivas per crear in text, d'iniziar, mantegnair e finir in discurs.

Ina definiziun pli vasta da l'expressiun «cumpetenzza communicativa» cumpiglia dentant diversas cumpetenzas parzialas supplementaras:

- Capacitads ed abilitads **socialas** (savair cura ch'ins sa/duai dir tge e co a tgi; sensori per il context social)
- Capacitads ed abilitads **strategicas** (savair surmuntar largias da savida; profitar d'auters; eruir muntada or dal context)
- Capacitads ed abilitads **metalinguisticas** (savair leger tranter las lingias; enconuscher spiert ed ironia – tranter auter era sin basa da l'intunaziun e dal cumportament nunverbal)
- Capacitads ed abilitads **linguisticas** (exactadad, structura da linguatg sco grammatica e ortografia)

En scola duai vegnir resguardà – sco cumponenta eminent impurtanta – pli e pli l'integraziun d'activitads communicativas d'emprender linguatg. Era duessan vegnir installads arranschaments communicativs d'examen per ils passadis tranter stgalim primar e superiur e

tranter scola media ed universitad. I gida pauc, sch'ins exercitescha la cumpetenzza communicativa en scola primara, dumonda e s'occupescha sin ils proxims stgalims dentant surtut cun prestaziuns linguistics grammaticalas ed ortograficas. Qua èn cunzunt las scolas dals stgalims auts dumandadas da sviluppar rsp. da finalmain applitgar en il futur proceduras da midada da stgalim pli sistematicas, innovativas e cumpatiblas; proceduras che train era en consideraziun ils elements didactics e linguistics, unids el quadrin didactic-linguistic, e satisfan uschia era approximativamain a la cumplexitad dal linguatg e da la cumpetenzza linguistica.

Bibliografia

- CLINE, T./FREDERICKSON, N., (Eds.). (1996): *Curriculum Related Assessment, Cummins and Bilingual Children*. Clevedon: Multilingual Matters.
- CUMMINS, J./SWAIN, M. (1986): *Bilingualism in Education. Aspects of theory, research and practice*. London: Longman.
- FREDERICKSON, N./CLINE, T. (1996): *The Development of a Model of Curriculum Related Assessment*. In: T. Cline und N. Frederickson, Curriculum Related Assessment, Cummins and Bilingual Children. Clevedon: Multilingual Matters.
- GAGE N./BERLINER, D. C. (1996⁵): *Pädagogische Psychologie*. Weinheim: Belz: Psychologie Verlags Union.
- GRIMM, H. (1995³): *Sprachentwicklung – allgemeintheoretisch und differenziell betrachtet*. In: R. Oerter und L. Montada, Entwicklungspsychologie. Weinheim: Belz: 705–58.
- HERZOG (1995): *«Reflexive Praktika in der Lehrerinnen- und Lehrerbildung»*. Beiträge zur Lehrerbildung BzL(3): 253–73.

